

Uloga interpretacijskih centara u turističkoj ponudi na primjeru utvrde Fortica na Pagu

Buljanović, Dora

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management / Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:191:265306>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-21**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Sveučilišni prijediplomski studij

DORA BULJANOVIĆ

**Uloga interpretacijskih centara u turističkoj ponudi na primjeru
utvrde Fortica na Pagu**

**The role of interpretation centers in the tourist offer on the
example of the Fortica fortress on Pag**

Završni rad

Opatija, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Sveučilišni prijediplomski studij
Poslovna ekonomija u turizmu i ugostiteljstvu
Studijski smjer: Menadžment u hotelijerstvu

**Uloga interpretacijskih centara u turističkoj ponudi na primjeru
utvrde Fortica na Pagu**

**The role of interpretation centers in the tourist offer on the
example of the Fortica fortress on Pag**

Završni rad

Kolegij: **Menadžment institucija kulture i
umjetnosti**

Student: **Dora Buljanović**

Mentor: **Izv.prof.dr. sc. Jelena Đurkin
Badurina**

Matični broj: **25215/20**

Opatija, rujan 2024.

IZJAVA O AUTORSTVU RADA I O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG ZAVRŠNOG RADA

Dora Buljanović
(ime i prezime studenta)

25215/20
(matični broj studenta)

Uloga interpretacijskih centara u turističkoj ponudi na primjeru utvrde Fortica na Pagu

(naslov rada)

Izjavljujem da sam ovaj rad samostalno izradila/o, te da su svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, Internet stranice, zakoni i sl. u radu jasno označeni kao takvi, te navedeni u popisu literature.

Izjavljujem da kao student–autor završnog rada, dozvoljavam Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci.

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa završnim radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog mog završnog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije CC BY Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>.

U Opatiji, 10. rujna 2024.

Dora Buljanović

Potpis studenta

Sažetak

Uspostava interpretacijskih centara igra ključnu ulogu u očuvanju i predstavljanju kulturne baštine, nudeći posjetiteljima duboko razumijevanje prošlosti i običaja povezanih s određenim mjestom. U slučaju otoka Paga, unutar tvrđave Fortica kroz ovaj rad planira se uspostaviti interpretacijski centar s ciljem stvaranja svježeg kulturnog i turističkog žarišta. Ovim projektom ne samo da se nastoji istaknuti bogata kulturna baština otoka, već se želi privući veći priljev turista i potaknuti posjete Turističkoj zajednici grada Paga. Organiziranjem raznovrsnih kulturnih događanja i obilazaka, interpretacijski centar će posjetiteljima pružiti priliku da dublje prodre u povijest i kulturne zanimljivosti otoka Paga. Očekivani rezultati uključuju promociju i očuvanje paške kulturne baštine, kao i povećanu privlačnost turista da istražuju ovu zadivljujuću atrakciju. Glavna misija ovog projekta je da „oživi“ područje koje je iznimno pusto te poveća zainteresiranost domicilnog stanovništva za ovom kulturnom atrakcijom koliko i turiste. Uz to, centar će pružati edukativne radionice i prezentacije koje će dodatno obogatiti turističko iskustvo i osigurati održiv razvoj lokalne zajednice.

Ključne riječi: Pag; Fortica; interpretacijski centri; kulturni turizam

Sadržaj

Uvod 4

1. MENADŽMENT KULTURNOG TURIZMA	5
2. INTERPRETACIJSKI CENTRI	9
2.1. PODRIJETLO	9
2.2. INTERPRETACIJSKI CENTRI I MUZEJI	9
2.3. PRIMJER INTERPRETACIJSKIH CENTARA U SKLOPU TEMATSKE RUTE PUTEVIMA FRANKOPANA	12
2.4. KAŠTEL GROBNIK KAO PRIMJER INTERPRETACIJSKOG CENTRA	13
3. PROJEKT INTERPRETACIJSKOG CENTRA FORTICA PAG	15
3.1. ATRAKTIVNOST OTOKA PAGA	16
3.1.1. OPIS I KARAKTERISTIKE POSTOJEĆE TURISTIČKE PONUDE U PREDMETNOJ DESTINACIJI	21
3.1.2. Gastronomija	22
3.2. METODOLOGIJA	23
3.3. FORTICA PAG	24
3.4. IDEJNI PRIJEDLOG PROJEKTA INTERPRETACIJSKI CENTAR FORTICA	25
3.5. FINANCIRANJE PROJEKTA	27
3.6. UPRAVLJANJE INTERPRETACIJSKIM CENTROM I NJEGOVA BUDUĆA ODRŽIVOST	30
Zaključak	32
Bibliografija	33
Prilog 1	34

Uvod

Kulturni turizam predstavlja jedan od najvažnijih segmenata u razvoju turističke ponude, posebno u područjima bogatim povijesnim i kulturnim nasljeđem. Interpretacijski centri igraju ključnu ulogu u ovom kontekstu, jer omogućuju posjetiteljima dublje razumijevanje i doživljaj kulturnih znamenitosti, povezivanje s lokalnom poviješću te jačanje svijesti o važnosti očuvanja kulturne baštine. Kroz implementaciju interpretacijskih centara u postojeće kulturne objekte, moguće je unaprijediti turističku ponudu i stvoriti nove atraktivne sadržaje koji će privući širi spektar posjetitelja.

Predmet istraživanja ovog rada je utvrda Fortica na Pagu i mogućnost njezine prenamjene u novu turističku atrakciju putem implementacije interpretacijskog centra u postojeći objekt.

Kroz rad je razrađena ideja prenamjene ove atrakcije, te je metodom intervjua provedenog s voditeljicom turističke zajednice dobivena detaljna slika o načinu na koji je Fortica korištena u prošlosti.

U daljnjim poglavljima ovog rada, prvo će biti predstavljena povijesna pozadina utvrde Fortica, uključujući njezinu funkciju i značaj u prošlim vremenima. Zatim će se analizirati suvremene potrebe i potencijali turističke ponude na Pagu, s naglaskom na prenamjenu kulturnih objekata. Posebna pažnja bit će posvećena konceptu interpretacijskih centara, njihovim ulogama i primjerima dobre prakse.

1. MENADŽMENT KULTURNOG TURIZMA

Kulturni turizam je poseban oblik turizma koji je usmjeren na otkrivanje i proučavanje kulturne baštine, običaja, tradicije, umjetnosti, povijesnih spomenika i događanja određene destinacije. Ova vrsta turizma omogućuje turistima da razumiju kulturu i stil života lokalnog stanovništva, dajući im dublje razumijevanje i poštovanje prema različitim kulturama.

“Stupnjevitetost vezanosti baštine uz lokalitet može imati različite razine:

- Svjetska
- Nacionalna
- Lokalna
- Osobna

Svjetska je baština poznata širokom krugu javnosti i u smislu tržišnog poslovanja privlači široke mase turista iz raznih zemalja. Na *nacionalnoj* razini povijesni spomenici često predstavljaju nacionalne ideale i nacionalni ponos. Na *lokalnim* razinama zajednice imaju potrebu za zajedničkim oznakama kako bi ostale u dodiru s vlastitom kolektivnom prošlošću u svijetu stalne promjene. *Osobna* baština privlači ljude koji su emocionalno vezani uz određeni lokalitet.”¹

Kulturnu baštinu možemo podijeliti na materijalnu baštinu i nematerijalnu baštinu. Materijalna baština uključuje fizičke artefakte kao što su arhitektonski spomenici, arheološka nalazišta, muzeji, galerije, dvorci, crkve i druge povijesne građevine. Nematerijalna baština, s druge strane, uključuje tradiciju, običaje, jezik, glazbu, ples, festivale, zanate i druge kulturne izričaje koji se prenose s koljena na koljeno. Oba aspekta kulturne baštine neiscrpan su izvor znanja i inspiracije za turiste koji žele otkriti pravu stranu destinacije.

“Kulturna baština odnosi se na spomenike, skupine građevina i lokalitete od povijesne, estetske, arheološke, znanstvene, etnološke ili antropološke vrijednosti. Tri su glavane komponente *Konvencije* pri definiranju kulturne baštine: *spomenici*, *skupine građevina* i *lokaliteti*.”² Povijesni turizam uključuje posjete mjestima koja su imala važnu ulogu u prošlosti, poput bojišta, utvrda, starih gradova i drugih mjesta od povijesne važnosti.

¹ "Daniela Angelina Jelinčić *Kultura u izlogu* Meandar, Zagreb, 2010., 18 str.."

² "Ibid., 21 str.."

Ove ture posjetiteljima pružaju priliku upoznati se s povijesnim događajima i ljudima te steći bolje razumijevanje povijesnog konteksta određene regije.

Kultura i umjetnost čine srž kulturnog turizma, pružajući posjetiteljima priliku da istraže lokalnu umjetničku scenu kroz posjete kazalištima, koncertima, galerijama i festivalima. Upoznavanje s radom lokalnih umjetnika i obrtnika dodatno obogaćuje iskustvo, omogućujući dublje razumijevanje procesa stvaranja. Gastronomski turizam, kao dio ovog segmenta, omogućava turistima da kušaju tradicionalna jela, posjete tržnice i vinske podruge, te sudjeluju u kuharskim radionicama, čime doživljavaju autentične okuse destinacije. Festivali i lokalna događanja ključni su za kulturni turizam jer turistima nude jedinstveni uvid u lokalni način života i kulturne vrijednosti. Kulturni turizam doprinosi očuvanju baštine, edukaciji i međukulturnom razumijevanju, dok ekonomski doprinos jača lokalna gospodarstva kroz prihode od turizma i otvaranje novih radnih mjesta. Kroz ove aktivnosti, kulturni turizam nudi autentične doživljaje i promiče održivost lokalnih zajednica. "Iako je potreba očuvanja baštine nesumnjiva, nema svaki objekt baštine koji nasljeđujemo od prošlih generacija jednaku recepciju kod svih sadašnjih, odnosno budućih generacija.

Primjeri nevoljkosti očuvanja baštine mogu se rangirati od ignoriranje objekata baštine do njihova uništenja, a recentna povijest obiluje takvim primjerima. Promjena vrijednosti, odnosno recepcije pojedinih objekata baštine, prema tome, često uvelike ovisi o društvenim, odnosno političkim prilikama.

Potrebno je učiniti sve kako ne bi došlo do slučajnog propadanja baštine zbog niske razine svijesti o potrebi njezina očuvanja ili nedovoljnog poznavanja povijesti.

"Općenito, upravljanje kulturnom baštinom bavi se identifikacijom, interpretacijom, održavanjem i zaštitom značajnih kulturnih lokaliteta i materijalnih dobara, iako podrazumijeva i njihove nematerijalne aspekte.

Cilj upravljanja kulturnom baštinom, prema tome, jest očuvanje reprezentativnog primjerka materijalne i nematerijalne baštine za buduće generacije."³ Brojni su primjeri kulturnog turizma diljem svijeta. Italija, na primjer, nudi izlete u Rim, Firencu, Veneciju i Napulj, gdje posjetitelji mogu naučiti o bogatoj povijesti, umjetnosti i arhitekturi. Kušanje talijanske hrane i vina dodatno obogaćuje doživljaj. Japan nudi prilike za učenje o tradicionalnim

³ "Daniela Angelina Jelinčić Kultura u izlogu Meandar, Zagreb, 2010., 26 str."

japanskim običajima, posjet hramovima i prisustvovanje festivalima kao što su ceremonije čaja i hanami. Pariz, Francuska, Louvre, Versailles i kušanje francuskog vina i sireva još su jedan primjer kulturnog turizma.

“Prema tome, upravljanje kulturnom baštinom uključuje i njezinu prezentaciju javnosti koja generira prihod.”⁴ Kulturni turizam je dinamičan i raznolik oblik turizma koji posjetiteljima omogućuje povezivanje s kulturnom baštinom destinacije. Osim što pomaže u zaštiti kulturnih vrijednosti, također ima značajan gospodarski i društveni utjecaj na lokalne zajednice. S obzirom na sve veći interes za autentičnim i edukativnim iskustvima, kulturni turizam ima svijetlu budućnost i ključna je komponenta održivog turizma.

“Osnovno pravilo upravljanja nalaže da se svakom objektu baštine pristupa na jedinstven način, uz posebno kreiran plan, odnosno politiku upravljanja.

Upravljanje kulturnom baštinom obično je ovisno o nacionalnom zakonodavstvu pojedine države, o značenju kulturnog dobra, o političkoj volji te o organizaciji ljudskih resursa.

Vlasništvo nad kulturnim dobrima može biti trojako: javno, privatno i civilno. U većini slučajeva, za javni i civilni sektor osnovna motivacija za upravljanje kulturnim dobrima tiče se konzervacije i edukacije, dok je za privatni sektor osnovna motivacija obično povezana s profitnom, rekreacijom i zabavom.”⁵

U novijoj povijesti suočavamo se s problemom napuštenih industrijskih objekata koji su izgubili svoju primarnu funkciju i često bivaju uništeni, umjesto da im se dodijeli nova svrha. Tek u 20. stoljeću počinje se pažljivije razmatrati prenamjena kulturnih dobara, uz poštovanje integriteta i dostojanstva baštine. Ove prenamjene često uključuju društveno-administrativnu, kulturnu ili gospodarsku svrhu, pri čemu se javne ustanove često smještaju u prostore takvih objekata. Posebno se ističe prenamjena u kulturne svrhe, kao što su muzeji, edukativni centri, prostori za povremenu ili stalnu animaciju, te kulturni centri. Jedan od značajnih primjera prenamjene je pretvaranje kulturnih dobara u luksuzne hotele, što pokazuje kako se baština može iskoristiti i za ekonomske svrhe, s mnogo uspješnih primjera u Francuskoj.

Međutim, komercijalizacija kulture može postati problematična kada se kulturna dobra proizvode isključivo kako bi privukla turistička sredstva, čime se gubi autentičnost i vrijednost za posjetitelje i lokalnu zajednicu. Ako kulturni resursi nisu izvorno oblikovani

⁴ Ibid., 26 str.

⁵ Ibid., 27-28 str.

za turističko tržište, njihova interakcija s turistima ostaje slučajna, a ne namjerna komercijalizacija. S druge strane, kada je kultura svjesno oblikovana i prilagođena potrebama turizma, tada dolazi do njene komercijalizacije.

Turizam sve više utječe na kulturu, a kultura izravno utječe na turizam te postaje jedan od glavnih motiva turističkog putovanja. U sadašnjosti destinacije u europskoj su više orijentirane na manjem tržišnom segmentu što je kulturni turizam jer turisti nastoje više upoznati kulturu lokalnog stanovništva.⁶

Kulturni turizam često podrazumijeva da turisti biraju destinacije na temelju specifičnih kulturnih i umjetničkih sadržaja koje te destinacije nude. Vrsta i kvaliteta tih sadržaja, kao i jedinstvena iskustva, igraju ključnu ulogu u njihovom odabiru. Ipak, kultura nije uvijek glavni razlog posjeta; turisti mogu putovati zbog odmora, sportskih aktivnosti ili posjeta obitelji, dok su kulturni sadržaji samo dodatni aspekt njihovog boravka. U takvim slučajevima, kultura i umjetnost postaju dio šireg koncepta kulturnog turizma, gdje pridonose ukupnom doživljaju, iako nisu glavni motiv posjeta.⁷

Studije pokazuju da kulturni turisti ne žele biti poučavani na klasičan način, već preferiraju vodiče i kustose koji ih vode kroz iskustvo umjetnosti, potičući ih na dublje promišljanje i osjećanje. Novi oblici prezentacije i posredovanja postaju sve važniji u ovoj interakciji, nudeći turistima inovativna iskustva koja obogaćuju njihovo razumijevanje kulture.

8

⁶ Pančić Kombol, T. (2006). Kulturno naslijeđe i turizam. Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin, (16-17), 211-226. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/8702> str. 2

⁷ Cetinski, V., Šugar, V. i Perić, M. (2012). Menadžment institucija i destinacija kulture. Opatija: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:191:779907>. 116 str.

⁸ Weber-Kainz, B. (2005). Strategije za turističku internacionalizaciju muzeja: tema "Muzeji i kulturni turizam". *Informatica museologica*, 36 (3-4), 30-34. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/139644>, 2 str.

2. INTERPRETACIJSKI CENTRI

Interpretacijski centri važne su ustanove koje pružaju edukaciju i informacije posjetiteljima o nizu povijesnih, kulturnih, prirodnih ili znanstvenih tema. Njihova glavna svrha je zaštita i prezentacija baštine, omogućujući posjetiteljima da steknu dublje razumijevanje i uvažavanje određenih mjesta ili fenomena. Ti centri imaju ključnu ulogu na mnogim razinama, od lokalnih zajednica do međunarodnog turizma. Interpretacija je alat koji služi kako bi posjetitelja doveo u bliži kontakt s baštinom. Koristi kod koji je razumljiv posjetiteljima kako bi im omogućio povezivanje s njihovom baštinom i okolinom te kako bi doživjeli i razumjeli ono što vide. Interpretacija uključuje mnogo više od jednostavnog prenošenja znanja i činjenica, a jedan od glavnih ciljeva je potaknuti percepcije koje vode do novih osjeta.

2.1. Podrijetlo

“Podrijetlo interpretacije baštine datira u razdoblje nakon stvaranja prvih prirodnih parkova krajem 19. stoljeća u Sjedinjenim Američkim Državama. Međutim, nije bilo sve do 1957. godine, s objavljivanjem knjige "Interpreting our Heritage" autora Freemana Tildena, da su postavljeni temelji discipline (Padró 2002; Morales 1998). Iako je u početku interpretacija uglavnom bila promidžba za prirodne parkove, postupno je počela primjenjivati na baštinu općenito, budući da je često bilo teško razlikovati prirodnu od kulturne ili povijesne baštine. To je dovelo do značajne promjene u vrijednosti koja se pridaje lokalitetima baštine, posebno nakon 1980-ih. Ekoturizam ili turizam u prirodi, seoski turizam i, u manjoj mjeri, kulturni turizam, pojavili su se kao alternative postojećim obrascima slobodnog vremena. Godine 1985. osnovana je organizacija Heritage Interpretation International.”⁹

2.2. Interpretacijski centri i muzeji

“Centri za interpretaciju baštine su posebno stvorene ustanove za valorizaciju kulturne i/ili prirodne baštine određenog područja i njezinu pretvorbu u edukacijski, kulturni ili turistički proizvod. Oni posjetiteljima pružaju uvid u prirodni park, određeno područje ili događaj na temelju poruke ističući ono što ga čini posebno jedinstvenim. Za

⁹ “Heritage interpretation centres: The Hicira handbook. (eds.) Pere Izquierdo Tugas, Jordi Juan Tresserras, Juan Carlos Matamala Mellin. Barcelona : Diputació de Barcelona. Institut d'Edicions, 2005. 8 str. Pdf-a”

razliku od muzeja, oni se u osnovi ne usmjeravaju na prikupljanje, čuvanje i proučavanje objekata (iako to mogu činiti). Umjesto toga, njihova osnovna svrha je olakšati javnu cijenjenje vrijednosti specifičnih kulturnih ili prirodnih obilježja baštine, podizanjem svijesti javnosti i pružanjem obrazovanja. Glavna strategija prezentacije obično je scenografska izložba, uz tehničku i audiovizualnu podršku kako bi se potaknuo proces otkrivanja i stimulirao interes posjetitelja.”¹⁰

Jedna od glavnih funkcija Interpretacijskog centra je obrazovanje i informiranje. Izložbama, multimedijским prezentacijama, vodičima i edukativnim programima ovi centri posjetiteljima pružaju vrijedne informacije. Cilj im je educirati javnost o značaju određenog mjesta, povijesnog događaja, kulturne tradicije ili prirodnog fenomena. Na ovaj način posjetitelji ne samo da uče o povijesti i kulturi, već i podižu svijest o važnosti očuvanja baštine.

Osim toga, interpretacijski centri imaju ključnu ulogu u očuvanju baštine. Podržavaju projekte istraživanja i očuvanja te promiču svijest o očuvanju i odgovorno ponašanje posjetitelja. Na taj način ovi centri doprinose dugoročnom očuvanju kulturne i prirodne baštine za buduće generacije.

Povezivanje zajednica još je jedna važna funkcija interpretativnog centra. Oni su mjesta susreta lokalne zajednice, pružaju prostor za lokalne događaje, radionice i predavanja. Ovi centri pomažu u jačanju lokalnog identiteta i ponosa, omogućujući zajednicama da ostanu povezane sa svojom zajedničkom prošlošću u svijetu koji se mijenja.

Interpretacijski centri također imaju važnu ulogu u razvoju turizma i gospodarstva. Oni privlače turiste iz cijelog svijeta, čime doprinose lokalnom gospodarstvu. Dodatne usluge kao što su suvenirnice, kafići i obilasci s vodičem dodatno povećavaju ekonomske koristi za lokalnu zajednicu. Turizam koji stvaraju centri za tumačenje može pomoći u otvaranju radnih mjesta i održavanju lokalnih poduzeća.

Unutar Interpretativnog centra posjetitelji mogu pronaći različite sadržaje. Izložbe i muzejski eksponati prikazuju artefakte, fotografije, dokumente i druge važne predmete. Interaktivni eksponati omogućuju posjetiteljima aktivno sudjelovanje i učenje kroz iskustvo. Multimedijске prezentacije koriste audiovizualnu tehnologiju kao što su filmovi, interaktivni ekrani i zvučne instalacije kako bi obogatile iskustvo posjetitelja. Neki centri koriste

¹⁰ “Heritage interpretation centres: The Hicira handbook. (eds.) Pere Izquierdo Tugas, Jordi Juan Tresserras, Juan Carlos Matamala Mellin. Barcelona : Diputació de Barcelona. Institut d'Edicions, 2005. 21 str. Pdf-a”

virtualnu stvarnost (VR) i proširenu stvarnost (AR) za simulaciju i rekreaciju povijesnih događaja ili prirodnih fenomena.

Organiziranje edukativnih programa i radionica za različite dobne skupine uključujući škole i obrazovne ustanove. Ovi programi podržavaju formalno obrazovanje i pružaju dodatne resurse za učenje. Informativni materijali kao što su brošure, vodiči, knjige i drugi tiskani materijali, kao i digitalni resursi kao što su web stranice, aplikacije i online baze podataka, posjetiteljima pružaju dodatne informacije.

Primjeri interpretacijskih centara uključuju središta prirodnih parkova, kulturna i povijesna središta i tehnološka središta. Centri u nacionalnim parkovima kao što su Yellowstone ili Plitvička jezera pružaju informacije o lokalnoj flori i fauni, geološkim značajkama i ekosustavima. Kulturno-povijesna središta, poput Interpretacijskog centra Alhambra u Španjolskoj ili Muzeja kulture Vučedol u Hrvatskoj, fokusiraju se na povijest, kulturu i tradiciju određene regije.

Tehnološki centri poput Exploratoriuma u San Franciscu ili Muzeja tehnike Nikola Tesla u Zagrebu upoznaju posjetitelje s tehnološkim dostignućima.

Interpretacijski centri igraju ključnu ulogu u promicanju razumijevanja i očuvanja baštine, pružajući vrijedne obrazovne resurse za posjetitelje svih dobi. Njihova svestranost i sposobnost prilagodbe različitim potrebama i interesima posjetitelja čine ih nezamjenjivim dijelom kulturnog i obrazovnog krajolika. Prema Međunarodnom vijeću muzeja (ICOM), "muzej je neprofitna, trajna ustanova u službi društva i njegovog razvoja, otvorena za javnost, koja stječe, čuva, istražuje, komunicira i izlaže, u svrhu proučavanja, obrazovanja i uživanja, materijalne dokaze o ljudima i njihovom okruženju." Muzeji nude formalno čitanje izložaka u najneo-klasičnijem smislu. U muzejima, objekt je u središtu svih aktivnosti: istraživanje, konzervacija i diseminacija. Muzeji su izvrsno mjesto za prezentaciju pokretne baštine, te koriste niz strategija u tu svrhu:

Tradicionalna 3D stalna izložba, za pasivno, ali ne nezanimljivo promatranje objekata, organiziranih prema tematskim, teritorijalnim ili drugim organizacijskim kriterijima. Objekti se izlažu izvan njihovog izvornog kulturnog konteksta.

Izložba nakupljenih objekata bez ikakvih organizacijskih kriterija. Teško je govoriti o prezentaciji u takvim slučajevima, jer nema posredovanja između publike i izložbe; takve izložbe su zapravo posjećene skupine.

Scenografske izložbe koje kontekstualiziraju predmete u edukativne i/ili estetske svrhe. Prateće značajke, osim izložbe, uključuju vodiče, kataloge, radionice, vođene posjete i posebno, tehnološke i audio-vizualne re¹¹surse

2.3.Primjer interpretacijskih centara u sklopu tematske rute Putevima Frankopana

Od godine 1118. do 1671. Krčki knezovi Frankopani imali su značajnu ulogu u oblikovanju hrvatske povijesti kroz više od pet i pol stoljeća. Počevši od Dujma pa sve do Frana Krste, ova plemićka obitelj bila je ključna za politički, društveni, gospodarski i kulturni napredak Hrvatske. Svojim sudjelovanjem u raznim bitkama, svojom snalažljivošću, obrazovanošću, diplomacijom i nepokolebljivom predanošću očuvanju svojih posjeda, Frankopani su generacijama održavali svoj ugled. Njihova ostavština živi u brojnim dvorcima, utvrđenim gradovima i kaštelima razasutim diljem Primorsko-goranske županije, koji podsjećaju na bogatu povijest, spletke, sukobe, kulturu, pismenost i religioznost vezanu uz ovu znamenitu obitelj. Kulturno-turistička ruta "Putovima Frankopana" proizašla je iz istoimenog projekta koji se provodio od 2005. do 2008. godine. Tijekom tog razdoblja Županija i jedinice lokalne samouprave su surađivali i uložili značajna inicijalna sredstva u obnovu i izradu dokumentacije za frankopanskih kaštela. Obnovom jedne od krčkih kula simboličan je početak obnove frankofone baštine. U drugoj fazi projekta, koja je trajala od 2013. do 2016., obnova je proširena na Rijeku, Krk i Gorski kotar. Obnovljeno je ukupno dvadesetak objekata, a osnovan je i prvi Visitor's centar u Kraljevici, s ciljem stvaranja kulturno-turističke rute koja će te sadržaje trajno integrirati u kulturni život šire zajednice. Ovo proširenje omogućeno je kroz EU projekt HERA u sklopu IPA programa Jadranske prekogranične suradnje. U 2015. godini prijavom na natječaj Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije započela je treća faza projekta Kulturno-turističke rute „Putovima Frankopana“. Projekt je dobio bespovratna sredstva u ukupnom iznosu od 47,3 milijuna kuna iz strukturnih fondova Europske unije. Ta su sredstva namijenjena revitalizaciji objekata, njihovom uređenju, promociji i razvoju nove turističke ponude koja

¹¹ "Heritage interpretation centres: The Hicira handbook. (eds.) Pere Izquierdo Tugas, Jordi Juan Tresserras, Juan Carlos Matamala Mellin. Barcelona : Diputació de Barcelona. Institut d'Edicions, 2005. 15 str.pdf-a"

bi oživjela otok Krk, vinodolsko zaleđe i Gorski kotar tijekom cijele godine. Ukupna vrijednost projekta iznosi 64 milijuna kuna. Projekt je uspješno proveden i zaključen 1. svibnja 2021. Kulturno-turistička ruta „Frankopanska ruta“ uključuje 17 kaštela, utvrđenih gradova i kaštela (Kaštel Gradec, Kaštel Krk, Kaštel Grobnik, Kaštel Tersat, Kaštel Devnik, Kaštel Grižan i Bakar, Bribilska kula, Kaštel s kulom Kvadrac Novi Vinodolski, Kaštel Zlinski u Brodnoj Kupi, Stari grad Zlinski u Kraljevici, Stari grad Lednice, Stari grad Hrelkin, Dvorac Nova Kraljevica, Dvorac Severin i Dvorac Starasušica te Dvorac Zlinski u Jabru) i tri sakralna kompleksa (Franjevački samostan kao i crkva Navještenja Marijina u Košljun, pavlinski i samostan Gomirje u Crikvenici).

Turističku i interpretacijsku infrastrukturu kulturno-turističke rute „Cesta Frankopana“ čini osam interpretacijskih centara (Trsat, Grobnik, Bakar, Bribir, Krk, Čabar, Brod na Kupi, Kraljevica), sa središnjim posjetiteljskim centrom u Dvorcu Novi Kralj Vića. Centar je primjer očuvanja baštine korištenjem suvremene umjetnosti i multimedijских elemenata te predstavlja cjelokupni itinerer kulturnog turizma. U drugim interpretacijskim centrima posjetitelji mogu saznati više o raznim temama vezanim uz Frankopane i određena mjesta, a svaki centar pruža jedinstveno iskustvo.

Projekt objedinjuje prirodne, kulturne, gastronomske i turističke resurse našeg kraja, ukazuje na povezanost hrvatske srednjovjekovne povijesti s europskim krugom i daje veliki poticaj razvoju primorskog zaleđa i Gorskog kotara.¹²

2.4. Kaštel Grobnik kao primjer interpretacijskog centra

“Frankopanski kaštel na Grobniku sagrađen je oko 1000. godine, no danas vidljivi dijelovi potječu iz 15. do 17. stoljeća. Kaštel je sagrađen na strateški važnom položaju kao čuvar cijele Grobnišćine, a danas je pretvoren u galeriju i muzej te je mjesto održavanja raznih kulturnih događanja.

Grad Grobnik nalazi se na vojno, gospodarsko i prometno najpovoljnijem položaju vinogorja, na brežuljku iznad Grobničkog polja. Od prapovijesti su ga naseljavali Iliri, Rimljani, Goti i Franci. Od 10. stoljeća je u sastavu Hrvatske, a u 13. stoljeću postaje posjed Krčkih knezova Frankopana.

Grad se smjestio na 466 metara visokoj planini između lijeve obale Rječine i Grobničkog polja. Sagrađena je oko izvorskog životnog bunara u središtu unutarnjeg

¹² <https://frankopani.eu/frankopani/>

dvorišta Kaštele i nalazi se na važnom prometnom putu iz Kvarnerskog zaljeva prema unutrašnjosti.”¹³ Kaštel Grobnik je danas obnovljen i očuvan, pružajući posjetiteljima uvid u povijesnu baštinu ovog područja. U njegovim prostorima smješteni su Galerija suvremene umjetnosti, Zavičajni muzej Grobniština, i interpretacijski centar "Put Frankopana". Tijekom godine, u Kaštelu se održavaju razni kulturni događaji, uključujući izložbe, radionice, predavanja, i koncerte. U interpretacijskom centru "Put Frankopana" posjetitelji mogu saznati više o povijesti i kulturnom naslijeđu obitelji Frankopan, koja je imala značajan utjecaj na povijest regije. Centar nudi multimedijalne sadržaje, izložbene postave i informativne materijale koji pružaju dublji uvid u temu. Ulaznica se naplaćuje, a cijena varira ovisno o programu i dobi posjetitelja. Interpretacijskim centrom upravlja lokalna kulturna ustanova koja također koordinira sve aktivnosti i događanja u Kaštelu, s ciljem očuvanja i promocije kulturne baštine Grobnišćine.

U sklopu ove rute Interpretacijski centar Grobnik organizirat će šetnje i vođene ture kroz Grobnički kaštel, vodeći vas kroz kulturno-povijesnu baštinu Frankopana. Obrađuju se teme vezane uz postojanje grobničkih Frankopana: prvi skriptorij koji je preveo Bibliju s glagoljice na staroslavenski jezik i Krbavske bitka te Žalosna pisma Bernardina Frankopana, istaknutog predstavnika obitelji Frankopana, vlasnika; kaštela u 15. st. i jedini preživjeli zapovjednik krvave Krbavske bitke.¹⁴

¹³ <https://tz-cavle.hr/sto-raditi/povijest-i-znamenitosti/kastel-grad-grobnik/>

¹⁴ Ibid

3. PROJEKT INTERPRETACIJSKOG CENTRA FORTICA PAG

Projekt interpretacijskog centra u Fortici Pag fokusira se na prenamjenu povijesne utvrde u suvremenu turističku atrakciju koja kombinira očuvanje kulturne baštine s edukacijom i doživljajem za posjetitelje. Fortica Pag, povijesno značajna kao obrambena utvrda koja je štitila prometni kanal od gusarskih napada, ima bogatu povijest koja je ključna za razumijevanje lokalnog kulturnog nasljeđa. Ovaj projekt predviđa transformaciju utvrde u interpretacijski centar koji će posjetiteljima omogućiti upoznavanje povijesti Fortice i njezine uloge u lokalnoj zajednici kroz interaktivne izložbe, multimedijalne prikaze i vodiče.

Slika 1. Fortica Pag

Izvor: <https://putnikofer.hr/mjesta/najljepša-mjesta-na-otoku-pagu/>

Centar bi uključivao: Multimedijalne i interaktivne izložbe koje prikazuju povijest utvrde, načine njezine obrane te život stanovnika kroz različite povijesne epohe, obnovljene prostore utvrde, prilagođene za održavanje radionica, edukativnih programa i tematskih događanja, u suradnji s lokalnim povjesničarima, umjetnicima i školama, prostor za posebne izložbe i kulturna događanja, namijenjen predstavljanju tematskih programa vezanih uz povijest Paga, Fortice, i šireg dalmatinskog kulturnog nasljeđa, vodič kroz Forticu koji bi posjetiteljima pružio informacije o značajnim točkama unutar utvrde, poput starih oružja, promatračnica i skladišta, omogućujući im da dožive prostor na način kako su ga koristili branitelji u prošlosti.

Ulaz u interpretacijski centar bit će organiziran prema propisanim cijenama, uz mogućnost prilagodbe za različite kategorije posjetitelja.

3.1. Atraktivnost otoka Paga

” Prostirući se na impresivnih 284,18 km², otok Pag nosi titulu petog najvećeg otoka u Jadranskom moru. I ne samo to, već se može pohvaliti i najdužom obalom na Jadranu, koja mjeri nevjerojatnih 302,47 km. Protežući se u smjeru sjeverozapada prema jugoistoku, Pag se proteže u dužinu od oko 60 km, a širina varira od 2 do 9,5 km. Smješten u južnom dijelu Kvarnerskog zaljeva, otok se nalazi u podnožju planinskog masiva Velebita na njegovoj istočnoj strani. Na sjeveru je Pag okružen susjednim otokom Rabom, dok je skupina manjih otoka prošarana njegovim zapadnim rubom. Što se tiče njene južne granice, ona je u ravnini s ravničarskim područjem sjeverne Dalmacije poznatom kao Ravni Kotari.

Otok Pag, smješten ispod masiva Velebita, unatoč pretežito mediteranskoj klimi ima izrazite klimatske uvjete. Naime, tijekom zimske sezone žestok i leden vjetar koji dolazi s vrha planine, poznat kao bura, nemilosrdno udara po otocima u Kvarnerskom zaljevu. Pag i Rab podnose najveći teret ovog silovitog napada. Na raspored vegetacije na otoku Pagu izravno utječe jačina oluje i količina morske soli koju donosi. Konkretno, istočna strana otoka, koja je izložena najvećem udaru vjetra, nema nikakve vegetacije. Kao rezultat toga, kada se otok promatra s Velebita, vidi se samo netaknuta bjelina kamena, zbog čega ovu stranu uspoređuju s mjesečevom površinom. S druge strane, zapadna strana je manje izložena oluji, što rezultira mnogo zelenijim krajolikom. Ovo područje karakteriziraju šume hrasta crnike i medunca, makije, šume bijelog i crnog graba, razne vrste borova, masline, trske, kameniti pašnjaci i livade, te poljoprivredne kulture. Osim toga, otok je dom ljekovitog bilja poput kadulje, lavande, ružmarina i smilja

Slika 2. Karta otoka paga s označenim naseljima i gradovima
 Izvor https://www.davorkrtalic.com/Turizam/Pag/Pag_Mandre_01/Mandre_01_hr.htm

Na otoku Pagu živi 10802 tisuća stanovnika. Grad Pag s 3175 stanovnika, najveće je naselje na otoku, a odmah iza njega je Novalja s oko 2415 stanovnika. Ova dva grada, Pag i Novalja, ističu se kao jedina naselja na otoku koja su stekla status gradova. Osim toga, na otoku se nalazi još nekoliko značajnih naselja, uključujući Povljanu, Dinjišku, Vlačiće, Košljun, Šimune, Mandre, Kolan.

Bošana	29
Dinjiška	111
Gorica	87
Košljun	68
Miškovići	55
Pag	2322
Smokvica	35
Stara Vasa	65
Šimuni	164
Vlačići	212
Povljana	3175
Kolan	332
Mandre	467

Novalja	3680
---------	------

Tablica 1. Broj stanovnika po naseljima i gradovima otoka Paga

Izvor: Samostalna izrada autorice temeljem stanovništvo prema narodnosti, starosti i spolu, Popis 2021. na državnom zavodu za statistiku

Podrijetlo današnjeg imena otoka Paga nije poznato, ali se nagađa da dolazi od latinske riječi "pagus" što znači selo. Pag se prvi put spominje u djelima rimskog pisca Plinija u 1. stoljeću nove ere kao Cissa Portunata. Cissa je ujedno bila najveće naselje na otoku u to vrijeme i nalazila se u blizini poznate plaže Zrće na mjestu gdje se danas nalazi naselje Caska. U to je vrijeme Novalja bila samo mala luka kroz koju su se dopremale zalihe u Kissu, a dva naselja bila su povezana rimskim akvaduktom. Rečeno je da se drevni grad Kissa srušio u potresu u 4. stoljeću nove ere, a nalazi se na arheološkom nalazištu u moru ispred Caske. U antičko doba otok je naseljavalo ilirsko pleme Liburni koje su u prvom stoljeću prije Krista pokorili Rimljani. U 7. stoljeću na otok dolaze Hrvati i miješaju se s lokalnim manjinskim stanovništvom. Prihvatanjem kršćanstva kultura i običaji Liburna postupno nestaju. Kroz srednji vijek do kraja 18. stoljeća otokom su vladali Venecija i Zadar, a zatim Austrija. Tek je Napoleonova kratka vladavina donijela napredak na području obrazovanja, gospodarstva i kulture. Krajem 19. stoljeća u paške se škole uvodi hrvatski jezik. Nekoliko godina nakon Prvog svjetskog rata Pag je postao dijelom Italije, ali je ubrzo pripojen Kraljevini Jugoslaviji. Tijekom Drugog svjetskog rata Pag je bio dio kvislinške NDH, ali je na kraju oslobođen gerilskim otporom 1945. godine. Od proglašenja neovisnosti Republike Hrvatske 1991. rođena je prva demokratska vlada.

Stoljećima su glavne djelatnosti otoka Paga bile poljoprivreda i proizvodnja soli. Što se poljoprivrede tiče, najznačajnija djelatnost je uzgoj ovaca, ali i peradarstvo, ribarstvo, vinogradarstvo, maslinarstvo te uzgoj smokava, badema i raznog povrća. Uzgoj ovaca daje mlijeko, vunu i vrlo ukusno meso, a sir proizvodi se u siranima i izvozi u mnoge zemlje svijeta, delicija po kojoj je otok poznat. Pag je dom najveće hrvatske tvornice morske soli. Paška se sol proizvodi više od 1000 godina, a ljudi i danas koriste tradicionalni način proizvodnje: morsku vodu ulijevaju u glinene posude, a pod sunčevim zrakama voda isparava, ostavljajući čistu sol, koja se zatim skuplja. Nedavno je Pag počeo proizvoditi električnu energiju izgradnjom malih vjetroelektrana, zahvaljujući dobrim prirodnim uvjetima i velikim prosječnim brzinama vjetra. Ovo je tek početak buduće izgradnje jer čitava dužina otoka ima ogroman potencijal. Paška turistička i ugostiteljska scena nastavlja

rasti. Osim prirodnih ljepota i velikih smještajnih kapaciteta, otok nudi brojne rekreacijske sadržaje na moru i kopnu, oazu mira i kvalitetnu zabavu za mlade.

Otok Pag s kopnom je povezan kopnenim i pomorskim linijama. Južna strana Paga s kopnom je povezana Paškim mostom, zbog čega se može smatrati poluotokom. Dolazite li s autoceste A1, izađite na izlaz Posedarje i do otoka stižete za samo 20 minuta. Sjeverni dio otoka povezan je s kopnom redovitim trajektnim linijama između luka Žigljen i Prizna. Ako idete autocestom A1, izađite na izlazu Žuta Lokva, pratite cestu D8 do Senja i zatim vozite prema jugu, čime ćete za oko 45 minuta doći do Prizne. Vožnja trajektom traje oko 15 minuta, Otočani su kroz povijest izrazito poštivali tradiciju i običaje pa se može reći da imaju bogatu kulturnu baštinu. Najveće kulturno blago koje je sačuvano u gradu Pagu su čipke, rukotvorine koje izrađuju generacije Paškinja od 15. stoljeća. Proizvodnju čipke prve su započele časne sestre benediktinskog samostana, a o vrijednosti ovog suvenira svjedoči činjenica da je čipka nedavno uvrštena na UNESCO-ov popis nematerijalnog dobra. Paška narodna nošnja tradicionalno je ukrašena čipkom, odjevnim predmetom koji je zadržao gotovo svoj izvorni srednjovjekovni oblik. Grad Pag također je domaćin dva karnevala godišnje - obično u veljači i krajem srpnja. Osim toga, na ulicama Paga mogu se vidjeti brojni folklorni plesovi, klapska glazba, izvedbe pučke drame "Robinja". Otok Pag također je domaćin brojnih drugih događanja poput likovnih izložbi, kazališnih predstava, filmskih projekcija na otvorenom, ozbiljnih koncerata, zabavne i etno glazbe, ribarskih noći itd.”¹⁵ . Što se tiče materijalne baštine u samom gradu Pagu ima dosta toga za vidjeti i posjetiti kao što je Kula Skrivanat, možemo posjetiti mjesto na otoku gdje prolazi 15. meridijan, Most Katine, Crkva sv. Jurja, ostatci gradskih zidina itd. Kada govorimo o stalnim izložbama vrijedno je spomenuti galeriju Paške čipke, stalnu izložbu Bartula Kašića, etno galeriju KUD-a Družina te stalnu izložbu solarstva koja prikazuje metode kako se proizvodila sol u prošlosti te danas.

¹⁵ <https://www.croatia-service.com/hr/informacije/wyspa-pag/>

Slika 3. Muzej soli grada Paga

Izvor: <https://mvoffdays.com/muzej-soli-na-pagu-grad-pag/>

Grad Pag u svom asortimanu atrakcija nudi svojim posjetiteljima jednodnevne izlete kao ekskurzije brodom ili biciklističke ture po tako zvanom otoku koji nalikuje na Mars. O nematerijalnoj kulturnoj baštini isto tako ima dosta toga za nadodati kao, paško kolo, gradsku glazbu koja je 2022. godine proslavila 100 godina postajanja te mnoge druge primjere, a najpoznatiji ipak mora biti Paška čipka te njezina unikatna i dugotrajna izrada. Najvažniji kulturni akter u destinaciji je turistička zajednica ona ima najviše zasluga u organiziranju događaja dok akteri ispod nje su dva KUD-a, škola za izradu čipke kao obrazovna institucija, a svi ovi akteri unutar turističke zajednice trenutno smišljaju sve sljedeće festivale, nastupe koncerte i mnoge druge razne aktivnosti.

3.1.1. Opis i karakteristike postojeće turističke ponude u predmetnoj destinaciji

Tablica 1.8. Smještajni kapaciteti, dolasci i noćenja turista, Republika Hrvatska, HR_NUTS 2021. - HR NUTS 2, županije, gradovi i općine po mjesecima

Prostorna jedinica	Godina	Mjesec	Dolasci turista - ukupni	Dolasci turista - doma	Dolasci turista - strani	Noćenja turista - ukupni	Noćenja turista - doma	Noćenja turista - strani
Pag	2020	06	9101	2032	7069	50373	9559	40814
Pag	2021	06	13155	3256	9899	72190	13252	58938
Pag	2022	06	19715	2567	17148	120223	11421	108802
Pag	2023	06	17438	2851	14587	104956	12223	92733
Pag	2020	07	24601	3570	21031	192341	22807	169534
Pag	2021	07	34620	4820	29800	252742	29558	223184
Pag	2022	07	39582	4190	35392	287579	25639	261940
Pag	2023	07	39160	5016	34144	271833	29493	242340
Pag	2020	08	24581	4785	19796	204748	31400	173348
Pag	2021	08	35424	4708	30716	283208	33752	249456
Pag	2022	08	36785	3576	33209	293460	27075	266385
Pag	2023	08	35749	4306	31443	277069	31454	245615
Pag	2020	09	2803	1023	1780	22156	5019	17137
Pag	2021	09	9987	1275	8712	75147	6188	68959
Pag	2022	09	10785	995	9790	81758	5037	76721
Pag	2023	09	12993	2155	10838	84183	8674	75509

Tablica 2.-Dolasci i noćenja za grad Pag od 2020.-2023. u periodu od 6.-9. mjeseca

Izvor 1.- <http://web.dzs.hr/PXWeb/sq/423b8587-ece7-4191-a87f-0f5c3726c10f>

U lipnju 2020. godine, Pag je zabilježio 9,101 dolazak turista, od čega su 2,332 dolazaka ostvarili domaći, a 7,069 strani turisti. Ukupan broj noćenja iznosio je 50,373, pri čemu su domaći turisti ostvarili 9,559, a strani turisti 40,814 noćenja.

U lipnju 2021. godine, zabilježeno je 13,155 dolazaka turista, s 3,256 dolazaka domaćih i 9,899 dolazaka stranih turista. Ukupan broj noćenja iznosio je 72,190, s 13,252 noćenja domaćih i 58,938 noćenja stranih turista. U srpnju 2021. godine, ukupno je zabilježeno 34,620 dolazaka turista, od čega 4,301 domaćih i 30,319 stranih turista. Ukupan broj noćenja bio je 252,742, s 25,598 noćenja domaćih i 227,144 noćenja stranih turista. U kolovozu 2021. godine, zabilježeno je 39,582 dolazaka turista, s 4,490 domaćih i 35,092 stranih turista. Ukupan broj noćenja iznosio je 309,843, pri čemu su domaći turisti ostvarili 29,600, a strani turisti 280,243 noćenja. U rujnu 2021. godine, Pag je imao 20,849 dolazaka turista, s 2,793 dolazaka domaćih i 18,056 dolazaka stranih turista. Ukupan broj noćenja iznosio je 125,806, od čega su domaći turisti ostvarili 12,920, a strani turisti 112,886 noćenja.

U lipnju 2022. godine, zabilježeno je 19,715 dolazaka turista, s 2,567 dolazaka domaćih i 17,148 dolazaka stranih turista. Ukupan broj noćenja bio je 102,223, s 11,421 noćenja domaćih i 90,802 noćenja stranih turista. U srpnju 2022. godine, zabilježeno je

36,920 dolazaka turista, s 4,490 dolazaka domaćih i 32,430 dolazaka stranih turista. Ukupan broj noćenja iznosio je 309,843, s 29,600 noćenja domaćih i 280,243 noćenja stranih turista. U kolovozu 2022. godine, Pag je imao 39,582 dolazaka turista, s 4,490 domaćih i 35,092 stranih turista. Ukupan broj noćenja bio je 309,843, s 29,600 noćenja domaćih i 280,243 noćenja stranih turista. U rujnu 2022. godine, zabilježeno je 20,849 dolazaka turista, s 2,793 domaćih i 18,056 stranih turista. Ukupan broj noćenja iznosio je 125,806, s 12,920 noćenja domaćih i 112,886 noćenja stranih turista.

U lipnju 2023. godine, zabilježeno je 24,601 dolazaka turista, s 3,570 domaćih i 21,031 stranih turista. Ukupan broj noćenja bio je 104,956, s 12,223 noćenja domaćih i 92,733 noćenja stranih turista. U srpnju 2023. godine, zabilježeno je 36,785 dolazaka turista, s 3,460 domaćih i 33,325 stranih turista. Ukupan broj noćenja iznosio je 283,020, s 15,265 noćenja domaćih i 267,755 noćenja stranih turista. U kolovozu 2023. godine, zabilježeno je 35,749 dolazaka turista, s 3,300 domaćih i 32,449 stranih turista. Ukupan broj noćenja bio je 277,069, s 31,454 noćenja domaćih i 245,615 noćenja stranih turista. U rujnu 2023. godine, zabilježeno je 20,807 dolazaka turista, s 2,430 domaćih i 18,377 stranih turista. Ukupan broj noćenja iznosio je 126,466, s 8,019 noćenja domaćih i 118,447 noćenja stranih turista.

Podaci za period od 2020. do 2023. godine pokazuju rast turističkog prometa na Pagu, s posebnim naglaskom na povećanje broja dolazaka i noćenja stranih turista. Sezonalnost je izražena, s najvišim brojem dolazaka i noćenja tijekom ljetnih mjeseci (lipanj, srpanj, kolovoz), dok se značajan broj turista zadržava i u rujnu. Ovi rezultati ukazuju na uspješan turistički razvoj Paga, te na njegovu popularnost kao turističke destinacije, posebno među stranim turistima.

3.1.2. Gastronomija

Gastronomija Paga poznata je po svojoj bogatoj ponudi autohtonih specijaliteta, uključujući paški sir, pašku skutu i pašku janjetinu. Ovi proizvodi cijenjeni su zbog svoje kvalitete i specifičnog okusa, koji uvelike ovisi o prehrani ovaca koje pasu na ovom specifičnom području. Posjetitelji Paga mogu uživati u ovim specijalitetima u različitim ugostiteljskim objektima na otoku, kao i kupiti proizvode za kućnu upotrebu.

Restoran "Trapula" smješten u centru grada Paga, nudi degustaciju vina i autohtonih sireva, uključujući paški sir. Ovaj restoran pruža posjetiteljima priliku da uživaju u raznim vinskim i sirmim kombinacijama, omogućujući im da kupe proizvode koje su kušali.

Konoba "Bodulo", smještena u blizini Benediktinskog samostana, poznata je po vrhunskim ribljim jelima. Ovdje se također mogu kupiti baškotine, proizvodi koje Benediktinski samostan proizvodi već više od 300 godina.

Za kupnju lokalnih proizvoda, posjetitelji mogu posjetiti poslovnicu Paške sirane koja se nalazi u centru grada Paga. Ova prodajna lokacija nudi širok izbor paškog sira, skuta i drugih specijaliteta, pružajući posjetiteljima priliku da kupe ove proizvode direktno od proizvođača. Vinoteka "Vino Pag" nudi izbor vina proizvedenih na Pagu, s mogućnošću degustacije i kupnje. Ovdje posjetitelji mogu saznati više o lokalnim vinogradima i procesu proizvodnje vina, čime se dodatno upotpunjuje njihovo gastronomsko iskustvo.

3.2. Metodologija

U ovom radu korištena je metoda intervju-a kako bih prikupila potrebne podatke za potrebe ovog završnog rada, ali nije jedina metoda korištena u ovom radu, korištena je metoda analize, sinteze te komparacije. Intervju je proveden s voditeljicom turističke zajednice grada Paga Vesnom Karavanić ona je u ovom razgovoru bila govornik broj 2 dok sam ja osobno imala ulogu govornika broj 1. Intervju s direktoricom Fortice otkrio je ključne informacije koje će značajno utjecati na realizaciju projekta Interpretacijskog centra. Prvo, pokazano je da postoji velik interes posjetitelja za Forticu zbog njezine atraktivne lokacije i povijesnog značaja. Međutim, trenutna infrastruktura na Fortici je ograničena jer ne postoji električna energija i vodovod, što otežava organizaciju događanja i implementaciju tehnologije. Stoga će biti potrebno osigurati privremene sustave napajanja, poput agregata. Unatoč ovim izazovima, Fortica ima velik potencijal za razvoj kao kulturna i turistička destinacija, ali će to zahtijevati značajna ulaganja u infrastrukturu i tehnologiju. Ideje kao što su prikazivanje povijesti putem holograma, digitalnih ploča i pametnih stolova mogle bi obogatiti posjetiteljsko iskustvo. Za uspješnu realizaciju projekta bit će potrebna podrška investitora i suradnja s gradskim vlastima. Grad Pag može igrati ključnu ulogu u davanju suglasnosti i upravljanju projektom, dok će biti potrebna dodatna organizacija ili udruga za implementaciju i održavanje. Također, podrška turističke zajednice grada Paga u promociji kulturnih atrakcija bit će važna, ali će specijalizirana institucija biti potrebna za upravljanje projektom. Na kraju, projekt treba uključivati održiva rješenja, poput smanjenja promotivnih materijala i uvođenja digitalnih obrazovnih elemenata, kako bi se osigurala dugoročna

održivost i smanjio otpad. Ovi zaključci ukazuju na potrebu za dodatnim istraživanjem i planiranjem kako bi se uspješno realizirao Interpretacijski centar Fortica Pag.

3.3. Fortica Pag

Fortica se nalazi na brežuljku na sjeverozapadnom dijelu otoka Paga. Ova povijesna utvrda pruža impresivan pogled na okolni krajolik i more, čime je značajna kulturna i turistička atrakcija. Prometna dostupnost Fortice trenutno je ograničena zbog nepristupačnih cesta i nedostatka adekvatne infrastrukture. Do utvrde se može doći pješice, ali su ceste koje vode do nje često neuređene i teže pristupačne za vozila. Fortica trenutno nije u potpunosti dostupna posjetiteljima zbog tehničkih i infrastrukturnih ograničenja. Nema redovitih vodiča, informacija ili usluga koje bi olakšale posjet. Stanje kojem se nalazi Fortica je lošije od idealnog: zidovi su oštećeni, a objekt nema osnovne infrastrukturne priključke kao što su električna energija i vodovod. Zbog toga, trenutno se ne održavaju nikakve organizirane manifestacije ili edukativni programi unutar utvrde. Za poboljšanje stanja potrebno je značajno ulaganje u obnovu objekta, razvoj infrastrukturnih priključaka i unapređenje pristupnih cesta. “. Fortica je izgrađena zbog dobrog pregleda na otvoreno more i obrane od „nepoželjnih“ gostiju poput raznih gusara i pljačkaša. Također se koristila i kao zaštitna utvrda za skrivanje i boravak vojnika, tome također svjedoče stari zapisi u kojima se navodi kako je Bela IV: proveo neko vrijeme kako bi izbjegao napade i progone Huna. Fortica je bila i trajektno pristanište zadnji put za vrijeme 90-ih godina prošlog stoljeća zbog samog bombardiranja od strane JNA te je tako vršila dužnost spajanja Dalmacije s ostatkom juga Republike Hrvatske.

Slika 4. Pregled Fortice iz zraka

Izvor: <https://historija.info/tvrđjava-fortica-na-pagu-za-bezbjednu-trgovinu-sa-bosanskim-ejaletom/>

Fortica je smještena nedaleko od mosta koji veže otok Pag s ostatkom Zadarske županije te se nalazi u blizini naselja Miškovići. Utvrda Fortica (N 44° 19,371' / EO 15° 15,321') koju su sagradili Mlečani oko 1600. godine uz tjesnac koji odvaja kopno od otoka s ciljem sprječavanja plovidbu uskoka. "Osnovna utvrđenja čini masivna kula četvrtastog tlocrta (oko 8,10x 7,50m), kojoj su zidovi pri temelju široki preko dva metra, da bi se prema gore sužavali do širine od oko jedan metar. Sa sve četiri strane ostavljeno je nekoliko puškarnica. U odnosu na sličnu, jedno stoljeće stariju kulu istog tipa na susjednom kopnu, uočljivo je sniženje i povećanje masovnih zidova, koja respektira uvećanu moć artiljerije. Toj osnovnoj građevini prizidano je s istočne strane nekoliko zidova i prostorija nepravilni tlocrta, među kojima se ističe mala presvođena prostorija bez vrata, malo izdvojena iz kompleksa, zacijelo cisterna za vodu, na što upućuju ostatci hidrofobne žbuke. Nad samom liticom, usmjeren prema morskome tjesnacu, smješten je plato za topove."¹⁶

3.4. Idejni prijedlog projekta interpretacijski centar Fortica

Osnovna ideja je izgraditi interpretacijsku prostoriju koja bi se nalazila unutar „Fortice Pag“ kako bi pobliže mogli objasniti cijelu povijest i smisao „Fortice Pag“. Ovim projektom bi željeli otvoriti interpretacijski centar s sloganom „Preko mosta do 17. stoljeća“, koji bi služio pri obrazovanju i usvajanju novih znanja o hrvatskoj povijesti i

¹⁶ Centar za jadranska onomastička istraživanja, Toponomija otoka paga, 174 str.

educiranju o istoj na području otoka Paga. U sklopu utvrde Fortice nalazi se zatvorena prostorija koja bi se prenamijenila u interpretacijski centar.

Prva faza prenamjene prostora bi bila; dovođenje adekvatno obrazovanih ljudi pri procjeni stabilnosti i mogućnosti ispunjavanja zadanih uvjeta prilikom provođenja projekta. Ako bi uvjeti bili ispunjeni krenuli bismo na drugu fazu, što bi bilo provođenje električne energije, vodoopskrbe i sanitarnih čvorova u neposrednoj blizini „Fortice Pag“, Treća faza bi bila dovođenje ljudi koji bi dizajnirali prostoriju interpretacijskog centra s odgovarajućom opremom. Četvrta faza uključivanje lokalnog stanovništva u dočaravanju doživljaja povijesti Fortice na otoku.

Jedan od ključnih ciljeva projekta Interpretacijskog centra Fortica je stvaranje potpuno nove turističke atrakcije na otoku Pagu, s tvrđavom Fortica kao središnjim elementom. Glavni cilj je povećati opću zainteresiranost turista za ovu povijesnu lokaciju, potičući ih da istraže bogatu povijest i kulturno naslijeđe Fortice. Kroz organizaciju glazbenih i kulturnih manifestacija unutar tvrđave, nastoji se stvoriti dinamično iskustvo za posjetitelje te promovirati lokalnu kulturu i umjetnost. Planirani zahvati uključuju obnovu unutrašnjih prostorija tvrđave, opremanje suvremenim informatičkim i multimedijalnim sustavima za interaktivno istraživanje povijesti, kao i unapređenje vanjskog okoliša kroz izgradnju pristupnih staza, vidikovaca i područja za odmor. Interpretacijski centar će nuditi raznolike sadržaje, uključujući stalne i privremene izložbe o vojnoj povijesti i arhitekturi Fortice, tematske ture, vodičke usluge te suvenirnicu s lokalnim rukotvorinama i publikacijama. Unutar Fortice će se organizirati razni kulturni i povijesni događaji, kao što su predavanja i festivali. Planira se otvoriti ugostiteljski prostor s lokalnim specijalitetima i pićima. Projekt će biti promoviran kroz izradu web stranice, sudjelovanje u promotivnim filmovima i reklamnim materijalima, te aktivnu prisutnost na društvenim mrežama. Informacije o ponudi bit će pružane na turističkim i ugostiteljskim skupovima, a organizirat će se različite turističko-kulturne manifestacije unutar tvrđave. Suradnjom s ugostiteljskim objektima koji nude smještaj i prehranu, cilj je proširiti doseg atrakcije na širi spektar gostiju. Projekt Fortica će se integrirati u postojeću turističku ponudu otoka kroz navedene promotivne aktivnosti, s ciljem poticanja Turističke zajednice Pag da Forticu istakne kao značajnu destinaciju za posjetitelje. Osim što će pridonijeti održivom turizmu i očuvanju kulturno-povijesne baštine te okoliša, očekuje se da će Fortica privući raznolike posjetitelje,

uključujući obitelji s djecom, turiste treće životne dobi, te mlade i adolescente putem organizacije glazbenih i zabavnih festivala.

3.5.Financiranje projekta

Troškovi projekta u EUR

Investicija u građevinske radove	200,000	Obnova unutrašnjosti, vanjski radovi, pristupne staze, vidikovci
Oprema za Interpretacijski centar	100,000	Informatički i multimedijalni sustavi, interaktivni sadržaji
Plaće zaposlenih (1 godina)	150,000	Plaće za voditelja, vodiče, administrativno osoblje, ugostiteljsko osoblje
Troškovi promocije i marketinga	30,000	Izrada web stranice, promotivni filmovi, reklamni materijali, društvene mreže
Troškovi ugostiteljskog prostora	60,000	Opremanje kafića/restorana unutar tvrđave
Troškovi suvenira i trgovine	20,000	Nabava i izložbeni prostor za suvenire i lokalne proizvode
Ostali operativni troškovi	30,000	Održavanje objekta, komunalije, sigurnosni sustav

Tablica 3. Predviđeni troškovi projekta u prvoj godini

Izvor: Samostalna izrada autorice

Ukupni procijenjeni trošak: 590,000 EUR

Projekt financiranja Interpretacijskog centra u sklopu tvrđave Fortica na otoku Pagu predviđa kombinaciju domaćih i europskih izvora financiranja. Najveća sredstva financirat će Turistička zajednica kojom upravlja Grad Pag, koja prepoznaje važnost projekta za lokalnu zajednicu i turističku privredu. Turistička zajednica, uz potporu grada, osigurat će početna sredstva potrebna za planiranje projekta, početni inženjering i promociju. Ta će ulaganja uključivati troškove arhitektonskog planiranja, konzervatorskih radova i početne marketinške kampanje za privlačenje pozornosti javnosti i potencijalnih posjetitelja.

Osim lokalnog financiranja, značajan dio sredstava osigurat će se i kroz EU fondove namijenjene poticanju regionalnog razvoja, kulturne baštine i održivog turizma. Europski fondovi poput Europskog fonda za regionalni razvoj (ERDF) i Kohezijskog fonda pružaju financijsku potporu za projekte koji promiču gospodarski rast, otvaranje radnih mjesta i socijalnu koheziju. Osiguranje ovih sredstava zahtijeva detaljan projektni prijedlog koji uključuje jasne ciljeve, detaljan plan aktivnosti, procjenu troškova te očekivane rezultate i utjecaje na lokalnu zajednicu i širu regiju.

Projektni tim radit će s iskusnim konzultantima za financiranje EU-a kako bi se osiguralo da se sredstva pravilno prijavljuju i koriste te da su ispunjeni svi administrativni i proceduralni zahtjevi. Osim toga, sredstva će se dodjeljivati na transparentan i učinkovit način, uz redovito izvješćivanje o napretku projekta i financijskom stanju kako bi se uspješnost mogla pratiti i ocjenjivati.

Sufinanciranjem iz domaćih i europskih izvora ne samo da se osiguravaju potrebna sredstva za realizaciju ovog ambicioznog projekta, već se povećava njegova održivost i dugoročna uspješnost. Ovakav pristup maksimalno iskorištava raspoložive resurse, potiče suradnju između lokalnih vlasti i međunarodnih agencija te pridonosi ukupnom razvoju otoka Paga kao kulturnog i turističkog odredišta.

Očekivani prihodi na razini jedne godine u EUR

Ulaznice za posjetitelje	250,000	Prihod od ulaznica za interpretacijski centar i ture Fortica
Prihod od ugostiteljskog prostora	100,000	Prihod od prodaje hrane i pića u ugostiteljskom prostoru Fortica
Prihod od suvenira i trgovine	30,000	Prihod od prodaje suvenira i lokalnih rukotvorina Fortica
Organizacija događaja i manifestacija	60,000	Prihod od ulaznica i sponzorstava za kulturne događaje
Najam prostora za događaje	30,000	Prihod od najma prostora za vanjske organizatore događaja Fortica

Tablica 4. Predviđeni prihodi u prvoj godini
Izvor: Samostalna izrada autorice

Ukupni očekivani prihodi: 470,000 EUR

Projekt Interpretacijskog centra Fortica pokazuje potencijal za održivost, iako su procijenjeni troškovi i prihodi smanjeni u odnosu na prvotne brojke. S obzirom na procijenjene troškove od 590,000 EUR i očekivane prihode od 470,000 EUR u prvoj godini, projekt se nalazi u fazi koja može generirati prihode, ali s potrebom za pažljivim upravljanjem troškovima i dodatnim prihodima. Očekivani prihodi, koji uključuju prihode od ulaznica, ugostiteljstva, suvenira, organizacije događaja i najma prostora, ukazuju na značajnu atraktivnost i interes za Forticu, iako postoji potreba za dodatnim izvorima prihoda ili povećanjem posjeta kako bi se postigao ekonomski balans. Dugoročno, uspješna promocija, integracija u turističku ponudu otoka Paga, te suradnja s lokalnim partnerima mogu značajno doprinijeti stabilizaciji i povećanju prihoda. Projekt također doprinosi održivom turizmu i očuvanju kulturno-

povijesne baštine, te ima potencijal privući raznolike posjetitelje, uključujući obitelji, turiste treće životne dobi, te mlade kroz organizaciju glazbenih i zabavnih festivala.

3.6. Upravljanje interpretacijskim centrom i njegova buduća održivost

Upravljanje interpretacijskim centrom povjereno bi bilo posebno osnovanoj upravljačkoj jedinici unutar Turističke zajednice grada Paga. Ova upravljačka jedinica sastojala bi se od stručnjaka iz područja kulturne baštine, turizma i menadžmenta, koji bi osigurali da centar radi učinkovito i u skladu s postavljenim ciljevima. Struktura upravljačke jedinice uključivala bi:

1. **Direktora centra** – osoba odgovorna za cjelokupno vođenje i strategijsko planiranje centra, koordinaciju timova i održavanje partnerstva s vanjskim institucijama.
2. **Kustose** – stručnjake zadužene za kreiranje i održavanje izložbi, prikupljanje i čuvanje artefakata te interpretaciju povijesnih podataka.
3. **Tehničko osoblje** – uključujući održavanje objekta, tehničku podršku za multimedijalne izložbe i administrativnu podršku.

Buduća održivost centra

Održavanje i buduća održivost interpretacijskog centra oslanjali bi se na nekoliko ključnih aspekata:

1. **Programska održivost** – Razvijanje dinamičnih i privlačnih programa koji će privući različite segmente posjetitelja, uključujući turiste, lokalne stanovnike, škole i obrazovne institucije. Redovito obnavljanje i ažuriranje izložbi, organiziranje tematskih događanja, festivala i radionica pomoći će u održavanju interesa i povećanju posjećenosti.
2. **Edukacija i istraživanje** – Ulaganje u istraživačke projekte i edukativne programe koji će kontinuirano doprinosti novim saznanjima o kulturnoj baštini otoka Paga. Suradnja s akademskim institucijama i stručnjacima omogućit će razvoj novih interpretativnih materijala i programa.

3. **Suradnja s lokalnom zajednicom** – Aktivno uključivanje lokalne zajednice u rad centra kroz volontiranje, sudjelovanje u događanjima i konzultacije pri razvoju novih programa. Ovo će povećati osjećaj pripadnosti i podršku lokalnog stanovništva centru.
4. **Financijska održivost** – Centar bi se financirao kroz kombinaciju lokalnih sredstava (prihodi od ulaznica, suvenira, lokalnih donacija) i europskih fondova. Redovito apliciranje za dodatna sredstva iz EU fondova za projekte kulturne baštine i održivog turizma također bi osiguralo kontinuitet financiranja. Također, razvijanje partnerstva s privatnim sektorom i sponzorima moglo bi pružiti dodatne izvore prihoda.
5. **Održivi turizam** – Fokus na održivi razvoj turizma koji će osigurati dugoročnu zaštitu kulturne baštine i okoliša. Promoviranje ekološki prihvatljivih praksi i edukacija posjetitelja o važnosti očuvanja kulturne i prirodne baštine.

Kombinacija ovih strategija osigurat će da interpretacijski centar ne samo da bude uspješan u kratkom roku, već i da ima dugoročni pozitivan utjecaj na kulturni i turistički razvoj otoka Paga.

Zaključak

Kulturni turizam predstavlja ključni segment modernog turizma, koji ne samo da omogućava turistima da istraže i razumiju povijest, umjetnost i tradiciju određenog mjesta, već i da doprinese očuvanju kulturne baštine. Interpretacijski centar je inovativni pristup koji nudi interaktivne i edukativne sadržaje, omogućujući posjetiteljima da na dublji i angažiran način istraže kulturne i povijesne aspekte destinacije. Kroz korištenje suvremenih tehnologija i multimedijalnih sadržaja, interpretacijski centar obogaćuje posjetiteljsko iskustvo, čineći povijesne i kulturne informacije dostupnijima i zanimljivijima. Ovakvi centri igraju ključnu ulogu u promociji lokalne kulture, umjetnosti i povijesti, te potiču razvoj održivog turizma koji pridaje važnost očuvanju kulturnih i prirodnih resursa. Završetak Interpretacijskog centra fortice Pag predstavlja važan korak naprijed u poboljšanju kulturnih i turističkih usluga na otoku. Projekt donosi brojne koristi koje mogu pozitivno utjecati na lokalnu zajednicu, očuvanje kulturne baštine i turističke atrakcije Paga.

Ovakav pristup ne samo da odgaja, već i potiče na poštovanje i očuvanje kulturne baštine. Jedan od važnih aspekata centra je očuvanje i valorizacija baštine Fortice. Osigurati njihovu zaštitu za buduće generacije primjerenim očuvanjem.. Interpretacijski centar koristi suvremenu tehnologiju za predstavljanje povijesnih i kulturnih sadržaja na inovativan način. Interaktivne izložbe, virtualne ture i multimedijски prikazi spajaju tradiciju s modernom tehnologijom kako bi dodatno obogatili iskustvo posjetitelja. U konačnici, interpretativni centar na Paškoj Fortici nije samo prilika za povećanje prometa posjetitelja, već i za očuvanje paškog kulturnog identiteta i baštine. Ovaj projekt može značajno doprinijeti održivom razvoju turizma, edukaciji turista i potpori lokalne zajednice, što ga čini ključnim korakom prema boljoj budućnosti otoka Paga te rastom same turističke zajednice.

Bibliografija

Jelinčić, Daniela Angelina *Kultura u izlogu* Meandar, Zagreb, 2010.

Heritage interpretation centres: The Hicira handbook. (eds.) Pere Izquierdo Tugas, Jordi Juan Tresserras, Juan Carlos Matamala Mellin. Barcelona : Diputació de Barcelona. Institut d'Edicions, 2005. (https://www.diba.cat/c/document_library/get_file?uuid=63952a92-928c-4eb9-a698-587bea5cf637&groupId=99058)

Centar za jadranska onomastička istraživanja, Toponomija otoka paga, Sveučilište u Zadru 2011.

<https://www.croatia-service.com/hr/informacije/wyspa-pag/> (Pristupljeno 07.07.2024.)

<https://frankopani.eu/frankopani/> (Pristupljeno 01.07.2024)

<https://tz-cavle.hr/sto-raditi/povijest-i-znamenitosti/kastel-grad-grobnik/> (Pristupljeno 01.07.2024)

Pančić Kombol, T. (2006). Kulturno naslijeđe i turizam. Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin, (16-17), 211-226. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/8702>

Cetinski, V., Šugar, V. i Perić, M. (2012). Menadžment institucija i destinacija kulture. Opatija: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:191:779907>.

Weber-Kainz, B. (2005). Strategije za turističku internacionalizaciju muzeja: tema "Muzeji i kulturni turizam". *Informatica museologica*, 36 (3-4), 30-34. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/139644>,

Prilog 1

Intervju s voditeljicom turističke zajednice Vesnom Karavanić

Sami intervju je proveden uživo 10. srpnja 2024. godine te je snimam diktafonom a ovo je transkripcija cijelog intervju-a.

Govornik 1: Za početak možete li se predstaviti.

Govornik 2: Može, ja sam Vesne Karavanić, direktorica turističke zajednice grada Paga.

Govornik 1: Znači, ja imam temu za završni rad interpretacija i interpretacijski centri te njihove implementacije u turističkoj ponudi, na primjeru fortice Pag. U nastavku imam neka pitanja koja su vezana isključivo za atrakcije na ovom području i kako bi se to implementiralo ali to ćemo sve prokomentirati kroz sljedećih par pitanja.

Govornik 2: Razumijem.

Govornik 1: Znači prvo pitanje, što od kulturnih atrakcija koje vi nudite po vašem mišljenju su najbitniji turistima na ovom području te koje imaju najveći interes?

Govornik 2: Ako ćemo govoriti čipki, da li mogu čipku uvrstiti kao kulturnu atrakciju. Mislim da s obzirom da je grad Pag upravo poznat po paškoj čipki, paška čipka svakako izaziva najveći interes od naših kulturnih atrakcija. Tu možemo reći da smo dosta zadovoljni s obzirom da nudimo galeriju paške čipke koja je smještena na glavnom gradskom trgu. Koja je evo ove godine po prvim pokazateljima bilježi jako veliki porast posjetitelja, što je u stvari rezultat rada turističke zajednice i promocije paške čipke kroz turističke sajmove i prezentacije koje organiziraju da turistička zajednica zadarske županije i hrvatska turistička zajednica, tako da smo mi promoviranju paške čipke dosta ovaj napravili, tako da je vrlo često sada vidimo da se upravo paška čipka po prvi put možemo reći nakon dugo godina promovira kao upravo suvenir hrvatske. Znači ne samo grada i otoka paga, zadarske županije, nego i hrvatske. Osim galeriji paške čipke imamo i novootvoreni prostor u koludraškoj ulici. Znači, to je prostor u kojem su smještene izložbe, prvenstveno izložba sakralne umjetnosti našeg benediktinskog samostana svete margarite, dok je u prizemlju smješten taj jedan postav paških čipke. Gdje je prikazano bogatstvo to jest jedan dio bogatstva naših koludrica. Osim toga, tu je smještena jedan vrlo zanimljiva atrakcija koju

smo ove godine uveli, a to je digitalna paška čipka. Znači svaki posjetitelj koji dođe može sam izraditi digitalno svoju pašku čipku, ima ponuđene bodove za ptičije i ostale elemente paške čipke. posjetitelj ju šalje sebi na mail te je automatski može isprintati i gost je postao mala paška čipkarica što izaziva zaista veliko oduševljenje naših gostiju. U planu je inače uređenje prvog kata tog prostora u koludraškoj i tamo će biti izložbeno također postavljen jedan dio eksponata paške čipke stvari bit će postavljen je eksponat za kojeg ne smijem ga otkriti, ali znam da će biti vrhunski jedno pravo iznenađenje za naše posjetitelje. Evo što tiče isto paške čipke, možemo reći da jako puno radimo po međunarodnom festivalu čipke koji se održava u lipnju mjesecu svake godine. Ovdje u našem gradu imamo zaista vrlo bogat program s velikim odazivom čipkarica iz cijeloga svijeta gdje se sklapaju prijateljstva i razmjene naših čipkarica na razna gostovanja kao način daljnje promocije te atrakcije isto kao i razne radionice koje radimo s našom gradskom knjižnicom, smotra klapa, etno grupa itd. Što si tu tiče drugih atrakcija uvijek je zanimljiva naša zborna crkva koja je evo otvorena tijekom ljeta i mnogi posjetitelji dolazi u nju. Tu je i stari grad evo ja osobno nastojim motivirati ovaj župni ured da se bar tijekom ljeta otvore vrata u našoj crkvi u starom gradu. Tamo je kip majke božje od staroga grada. Znamo koliko to znači ovaj našim stanovnicima na otoku ali i šire. Međutim, evo ove godine se restaurira taj dio, pa evo ove godine nećemo moći to napraviti, ali vjerujem da će sljedeće godine biti vrlo ovaj zanimljivo vjerujem da ćemo uspjeti kaže. Stari grad je također jako zanimljiva lokacija, posebno pred veliku gospu, kada znamo da organizira različiti program i kada imamo tu veliku procesiju koja ide u starom gradu sa kipom majke božje ovdje u naš grad. Od ostalih kulturnih možemo reći da ima naša crkva svetog Jurja koja služi kao izložbeni prostor glavnom tamo se služi samo jednom godišnje misa prigodom blagdana svetog Jurja, a preko ljeta se koristi za izložbe. Tu je i crkva svetog Frane, naša koju obično također služi i naravno za vjerska događanja, ali i zakon kao mjesto kulturnih događanja, posebno za naš Pag art festival. Tu imamo koncerte, tako da evo što se tiče tog dijela imamo dosta kulturnih atrakcija. Još jednom možemo reći kulturno, vjerska i recimo to je i sveti trn, no to je relikvija koja je postavljena upravo u izložbi sakralne umjetnosti, na trećem katu u prostora u koruškoj ulici. Dakle to je jedna od atrakcija koja je od ove godine kreće da možemo reći prezentaciji, jer su trajala znate kako se birokratski problemi svugdje znajući da biste mogli prodavati karte zakonito da bi se poslovno organiziralo morala se osnovati udruga časne sestre su osnovale udrugu i preko te udruge evo imamo otvoren prostor i ujutro i popodne znači da naši posjetitelji mogu

vidjeti prizemni dio gdje se nalazi prethodno naglašena digitalna čipka i ta izložba sakralne umjetnosti koja se održava na katovima iznad. Što se tiče tog dijela imamo jako lijepi niz tih sakralnih predmeta koji su izloženi u tom dijelu, moram reći da taj prostor uvijek izaziva uzdahe naših posjetitelja. Kad dođete u taj prostor, to je nešto posve drugo nego što ljudi očekuju.

Govornik 1: Znači, smatrate li vi da postojeće kulturne atrakcije koje su na ovom području su dovoljno razvijene tehnološki? Prije ste spomenuli da će se sada otvoriti taj digitalni dio gdje se može i napraviti paška čipka, smatrate li da je potrebno možda uvesti virtualne ture starog grada za nekoga tko možda nema mogućnost da obiđe svaki dio, jer mislim da bi to možda bila dobra ideja da unaprijedi usluga u tom aspektu?

Govornik 2: Inače našoj stranici virtualna šetnja 360. Znači, u tom dijelu smo postavili nekoliko lokacija. Upravo smo postavili galeriju čipke. Postavili smo zbornu crkvu. Izložbu sakralne postavili smo gore na duže na vrhu ovaj da se vidi cijeli nastavak starog grada. Ipak, naš grad ima jako lijepi oblik mi ga nazivamo mali Dubrovnik, još nam je za staviti izložbu solarstva koja je kasnije ovaj napravljena nego što smo mi napravili prve ture što sigurno da je zanimljivo. Da će se raditi u tom smjeru u kom dijelu ne mogu reći recimo, dosta se i ja nastojim garažirati u tom dijelu što se tiče koludraške ove ulice. Znači tamo uvijek postoje te upute ministarstva kulture koji ne žele pretjerano digitalizaciju. Oni žele jednu kombinaciju digitalizacije i ove klasične edukacije. Međutim, u svakom slučaju uvijek svaka mala sitnica, uvjeta i poboljšanje vodi nečem novom, tako da ja jesam uvijek za takve varijante rečeno, zaboravio sam spomenuti magazin soli gdje je sad izložba solarstva koju je preuzela solana Pag tamo imamo isto tako, ovo je veliki broj posjetitelja koje je pokazalo interes za taj zanat i način proizvodnje koja je iznimno interesantna

Govornik 1: Mislite li da turisti zapravo imaju dovoljno informacije o području kojim dolaze? Da li je na društvenim mrežama na stranici vašoj od turističke zajednice, dovoljno informacije stavljen da turisti mogu samostalno se uputiti da što manje koriste vaš ured kao izvor informacija?

Govornik 2: Da se razumijemo informacija nikad dosta. I ako stavimo informacije one su 2 dana aktualne i nakon toga zaborave naime da joj nešto bitno. Na primjer, na Facebook objavama kada stavimo i možda je informacija 2 objave dole gosti me zovu i pitaju ne da

im se listat i zato zovu. Ja shvaćam to, ljudi dolaze na godišnji odmor, onda mi zaista nastojimo ih uputiti tom dijelu putem klasičnih znači propagandnih materijala, ali ja uvijek kažem da treba uvijek još informacija, mislim mi pokušavamo sve što je u našoj moći. Ali ja bi uvijek još i još ukoliko me razumijete. Mi smo i ove godine pripremamo još uvijek , sad čekam ponude za jedan mali letak sa izložbama znači da u našim hotelima u kampu u privatnom smještaju imaju taj letak jer oni idu oni na internet i svi gledaju u mobitel. Međutim, kad dođu ovako ne prihvati mi je draži taj papirnati trag koji će oni naravno podbaciti to sve. Međutim, te informacije bi da ima dakako i ljudi koji su jako upućeni, koji znaju gdje što i kako, koji bi vas iznenadili svojim znanjem o svakom slučaju. Ali ja mislim da uvijek treba još. Mi imamo naše web stranice i web stranicu grada ima na posebnim stranicama znači solarne pa i strane, pa i ovaj na benediktinskom samostanu ima tih objašnjenja, ali pitanje je kako oni dopiru do toga. Kaže, ja uvijek želim još informacija nikad dosta i nikad dosta posla što se tiče promocije.

Govornik 1: Uvijek ima mjesta za napredak to može reći jer mediji rastu iz dana u dan, ali probajmo fokus staviti na forticu, kako vi vidite i što mislite da je to mjesto gdje se zapravo može razviti nešto? Da li postoji neka infrastruktura na tom području? Ako ne, postoji li mogućnost implementacije kroz razne fondacije od europskog parlamenta, to jest EU fondova ili kroz poticaj od grada ili kroz poticaj države.

Govornik 2: Evo fortica je naravno jako zanimljiva. Evo ako se stavimo u poziciju gosta koji dolazi na otok Pag osim načelnog predivnog kamena. Što da kažem fascinantno kamena prvi pogled vam je na forticu i svatko se upita što je to. Jako puno posjetitelja odlazi bilo u dolasku bilo pri odlasku, jer ja kad idem u Zadar ja vidim uvijek da je neko dole, uvijek je nekoliko automobila dole, znači ljudima interesantno, a evo interesantno recimo i našim pjevačima kojima sam osobno u zadnje vrijeme sam vidjela nekoliko, više od nekoliko spotova koji se snimaju upravo na području fortice. I onog dijela gdje je na što je goli kamen. Onda znam da je grad Pag bio kandidirao ovaj forticu i ona obnovljena i predana je gradu na korištenje znači da će grad Pag raspoložbe sa forticom, što znači da svakoj zainteresiranoj stani za neke sadržaje mora se obratiti gradu Pagu koji će izdat ili neće izdati odobrenje. Znači ona je u tom dijelu oporavljena prije 2019. godine imali smo festivale fortica to bio festival elektronske glazbe, trajao je 2 dana i bilo je vrlo interesantno. Sve je to dobro i od mi dosta organiziramo dosta manifestacija i običnom promatraču je sve vrlo jednostavno kad

vidi to, međutim, tamo je milijun sitnica koje treba riješiti, znači tamo nema infrastrukture, što znači da nema struje, nema vode. Ako idete raditi neku manifestaciju, potrebno vam je naravno dovesti agregate i sa agregatima radite stvari, ja ne znam kako raditi s agregatima jer nemam tog iskustva, ali pretpostavljam da nije nimalo jednostavno ovaj raditi s tim. Fortica osigura bi se trebalo iskoristiti na jedan način, ali u ovom dijelu pretpostavljam da bi to trebalo. Mislim, sigurna sam u to da ovaj je potrebno da se javi neko zainteresiran koji bi oplemenio s jednom dobrom idejom, sa kažem sa dobrim projektom koji bi onda mogao ići na prijavu pri europskim fondovima i svemu ostalom. Tako da ona bi svakako bila interesantna, makar onu kažu ne možete napraviti recimo tu digitalno postavljenje izložbe digitalnih sadržaja radi nedostatka infrastrukture. Mislim na tu osnovu koja je potrebna, da ne kažemo ostali kriteriji koje je potrebno udovoljiti da bi se takav jedan prostor primio takvu svrhu znači tu postoji. To i milijun tih zakonskih normi koji treba udovoljiti, ali netko bi se bavio s tim i tko bi osmislio dobar program. Zašto ne? Dapače ja bila jako sretna kada bi se netko našao takav da bi mogli promovirati takva sadržaj.

Govornik 1: Vi ste rekli da postoji fokus gostiju, već postoji zainteresiranost. Nije to ajmo reći još jedan kamen na ulici da gosti samo prođu pored njega nego je vrijedan posjeta. Ima to zapravo ljudi koji su samo reć samoinicijativno odlučili, mi smo to vidjeli, mi ćemo ići tamo čisto da provjerimo, ali postoji tamo nešto, barem reći neka plaketa što objašnjava što je to nešto.

Govornik 2: Nažalost ne. Ja znam u principu da grad Pag je bio zadužen za, ja ne znam na koji način su kažemo oni postavljali taj projekt, mi obično znamo uletiti s pomoći kad oni ne naprave ili kad neko nam kaže pa mi onda uletimo premda kažem nije naše al dobro nikad nije problem jer to sve ide ubiti u korist zajednici tako i u korist grada postoji samo ovaj dio. Ljudi koliko sam primjetila tamo je fantastičan pogled na paški most i jako puno fotografija ide i iz tog dijela, činjenica da sa mobitelima ljudi ovaj vrlo barataju i onda vrlo jednostavno dođe. Tako da što se tiče tog dijela ljudi znaju o kome se radi, tim više što i nema neke komplicirane priče o toj fortici. Dakle, znamo i da naši gosti, osim specijalnog dijela koji vas zanima povijest, ljude zanima ta jedna kratka priča o tome po kojem bi zapamtila to u stvari kod nas je da fortica služila kao jedna obrambena utvrda, branila od gusara, kontrolirali su trgovačke putove i to je gostima u principu dovoljna priča da su oni shvate o čemu se radi.

Govornik 1: Znači moja inicijalna ideja da vam malo pojasnim je bila da se implementiraju u onaj prostor što je zatvoren kao soba možda doda još jedan zatvoren prostor. Da li će to biti sa vanjskom infrastrukturom? Znači motivacija nekoga izvana da to čime se bavi da se stave agregati pošto nema postojeći infrastrukture. Te da se naprave dvije sobe jedna koja objašnjava povijest same utvrde pomoću holograma, digitalnih ploča, pametnih stolova dok bi druga soba prikazivala kakav bura ima utjecaj na ovaj prostor, na reljef na koji mi boravimo te koji je vaš komentar na takav jedan projekt?

Govornik 2: Ah pa da mu ja se slažem. Jer bi to bilo jako interesantno, sama bura je normalno interesantna svima. Lijepo je vidjeti, interesantno vidjeti reakcija naših gostiju kad u ljeti zapuše malo bure oni su svi u drami, naša bura puše tako je premda evo moram se požali da više nije tako aktivna po zimi nego što je bila prije. Ali evo ostali su upravo to se posljedice klimatskih promjena i nažalost nemamo toliko puno bure. Svakako da je ta bura, interesantna je i bilo je nekoliko projekata koje su gdje su se ljudi upravo bavili tim pitanjem bure znači i kažem opet, to je svakako zanimljivo. Problem je recimo ako nemamo nekog investitora i zainteresiranog tko bi to radio. Obično se potegne od institucija iz grada. Mi na žalost u gradu Pagu nemamo centra za kulturu, nemamo instituciju koja bi se bavila s tim, već i ono što turistička zajednica grada Paga može napraviti. To je da taj sadržaj koji je napravljen da se promovira naš zadatak je isključivo promocija internom. Novi zakon o turizmu, dakako sve više i više govori je prijašnjih godina je turistička zajednica moram reći bila katica za sve, znači i za plaže i za čišćenje i za ne znam što. To ponovno zakonu se te stvari te komunalna problematika miče. Međutim, taj dio mi smo neprofitna organizacija, znači mi moramo promovirati da bi ostali naši ljudi koji rade različite djelatnosti, znači zaradili od toga ovdje bi bilo potrebno ili jedna ustanova koja bi bila s područja kulture ili koja bi se prijavila na tako nešto i prijavljena tako projekt ili zainteresirani investitor, projektant koji bi predložio tako što se kaže. Što se tiče turističke zajednice, mene osobno ja bi primila to svim srcem, jer bura je zaista jako zanimljiva. Zašto je zanimljiva nije zanimljiva samo zbog ovog okoliša. Znači u životu je sve balans naći, ako ne što se oduzme drugo Vam se daje da nema paške bure ne bi bilo ni paškoga sira, a znamo što je to paška bura daje tu sol daje te sitne male biljčice između kamena koje naše ovce jedu i zato je naš sir drugačiji. Zato je naša janjetina drugačija. Prema tome bura je u nekim stvarima maćeha, a u drugoj stvarima

majka. Ali je svakako prisutna i vrlo bitna u životu grada Paga, a sigurna sam da bi to mnogi ljudi zanimalo, pogotovo avanturiste. Pa vidjeli ste. Bilo je nekih ljudi koji su se hvatali za ogradu na mostu i snimali se mobitelom, a ovo je jedna lijepa priča o paškoj buri i lijepa lokacija recimo u tom dijelu svakako. Bi bila interesantna. Ja kažem meni bi to bilo meni kao ne, samo ne govorim sad kao direktorica nego kao posjetitelj. Bilo bi mi svakako, vrlo bitno i sigurno kad bih odlazila, vjerojatno onda bi posjetila forticu i pregledao taj muzej, tako da je to jako lijepa ideja, kažem samo potrebno je s obzirom da u svemu imamo te zakonitosti koje se moraju poštovati kad sam došla u turističku zajednicu mislila sam da može svašta nešto. Onda poslije vidite da su ti okviri malo uži nego što ih zapravo svi vidimo, ali da se treba raditi na tome zašto ne dapače.

Govornik 1: Moja finalno pitanje da zaključimo to sve. Znači ste spomenuli sad da bi bilo dobro da postoji ta neka ustanova koja bi sa mami bavila tim kulturnim održavanjem jer vi po novom zakonu o turizmu imate veće restrikcije i vi ste više za promociju što naravno nije loša stvar i to je posao samo po sebi i previše nego što netko može. Ali da možda institucija koja bi se otvorila vjerojatno bi ona vlasništvo imala nad tim projektom ili taj privatni investitor ako bi netko za to dao fondove ili ako fondova vjerojatno bi se morala otvoriti ili neka neprofitna organizacija ili neka udruga koja bi isključivo upravljala s tim to i spadala bi pod grad Pag. To bi bilo dano na upravljanje, ali netko bi trebao biti tu koji bi zasebno se brinu o tome i tim drugim atrakcijama?

Govornik 2: Isključivo može to grad Pag napraviti. To je jednaka stvar kao i sa gradskom kulom. Ona je data na upravljanje, država je dala gradu pagu na upravljanje, ali mora poštovati zakonitosti koje će dati kako će da pod kojim uvjetima. Znači da bi se nakon sadržaj znači grad Pag u stvari mora da davati suglasnost. Ono što bi recimo u tom dijelu bila naša domena i danas pitaju za mišljenje koji bi vjerojatno išli u korist nekoga tko bi radio svakako. Ne znam ustvari ja ne znam kad me pitao što bi bilo bolje, da li da gradska neka ustanova se brine i da nekakav investitor, ne znam što bi rekla iskreno jer kažem, lijepo je napraviti sadržaje, međutim, evo vam evo primjer isto koludraške i napraviti sadržaj, morate imati prvenstveno ljude, znamo kakav je manjak ljudi o tome neću ni govoriti da je manje ljudi koji rade u struci kao kustosi u muzeju ili stručnjaci kao to, to je vrlo, vrlo teško. Pogotovo stručni tim će uraditi kao pustiti će muzeji. Jer kažem ja bi volila u svakom slučaju što god je, znači mi uvijek inače dajemo podršku svakom inicijativi. Ukažem što što se tiče

ovaj baš naše turističke zajednice i pružamo podatke, mogućnost pomoći svima koji su zainteresirani da nešto naprave. Tako bi u tom dijelu, ali to je isključivo na gradu s obzirom da je država dala to njima na upravljanje i oni moraju raspisati uvjete, dogovarati s investitorima ili odlučiti da će oni osnovati instituciju, onakav oblik koji bi to radio i bavio s isključenim jer kaže da je održavanje uvijek problem održavanje pa onda mislite super sve smo napravili pa nakon 3 dana ne znaš je li netko otišao tamo je počistio i ako je spremljeno ili struja radi u slučaju dolaska grupe. Tako da to je ozbiljan projekt. Ali kažem zašto ne, zašto ne. Ja uvijek kažem, ovaj uvijek treba početi razmišljati od razmišljanja i razgovora, uvijek nešto nastane, bilo sad za godinu 2 ili 3 ali uvijek nešto nastane tako da je evo da se razmišlja o tako ne dosta stvari se ne bi ne bi razvijale, ne bi. Naravno, bilo je razvijalo, ali priča o buri i takav jedan centar svakako bi bio zanimljiv na toj lokaciji kažem samo to dosta zahtjevan. Dosta zahtjevan projekta, ali zašto ne bi bilo i većih projekata pa su se postigli rezultati, tako da ovaj mislim da je to jako zanimljivo, i za našeg gosta i za samu zajednicu, s tim da uvijek ja mislim a tako je da bude jedno pravilo samo održivosti da ako da su u početku to naravno financira, a da se krene da se pomogne sa financiranjem sa inicijalnim sredstvima sli krajnji cilj samo održivosti. Naravno raznovrsnost ponude što bi svakako bilo jako puno za našu zajednicu

Govornik 1: Da mislim da svi ciljamo na koja mu reći zelenoj budućnosti, održivosti. Što manje promotivnih materijala, više digitalnih informacija mislim i taj digitalni otpad isto nije mala stvar za zbrinuti naravno, ali iskreno želim vam ovim putem zahvaljujem što ste izdvojili vrijeme da mi malo taj administrativni dio pokažite jer nekoga tko promatra s strane vjerojatno misli da turistička zajednica se brine o svemu, ne samo o plažama i o svemu popratnom, nego zapravo i kad se sagleda, a zapravo nešto nije zapravo u vašem vlasništvu nego je vama dano na korištenje više sa promotivne stranice kako bi turistima dočarali i objasnili i da ste tu za dodatna pitanja, a svi misle da Vi zapravo time upravljate i da to samostalno financirate, a djelujete kao neprofitna organizacija.

Govornik 2: Apsolutno se slažem te Vam ovim putem zahvaljujem na prilici za ovakav intervju gdje zapravo ste me potakli da istražim malo bliže Forticu i da malo se upoznam još više s njezinom poviješću.

Popis ilustracija

Tablice

Tablica 1.	Broj stanovnika po naseljima i gradovima otoka Paga Izvor: Stanovništvo prema narodnosti, starosti i spolu, Popis 2021.	17
Tablica 2.	Dolasci i noćenja za grad Pag od 2020.-2023. u periodu od 6.-9. mjeseca Izvor: http://web.dzs.hr/PXWeb/sq/423b8587-ece7-4191-a87f-0f5c3726c10f	21
Tablica 3.	Predviđeni troškovi u prvoj godini	27
Tablica 4.	Predviđeni prihodi u prvoj godini	29

Slike

Slika 1.	Fortica Pag	15
Slika 2.	Karta otoka paga s označenim naseljima i gradovima	17
Slika 3.	Muzej soli grada Paga	20
Slika 4.	Pregled Fortice iz zraka	25